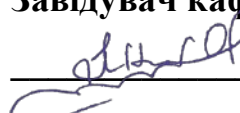

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Максим БУЛИК

«15» травня 2025 р.

**«ВІЙНА В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКО-
РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН»**

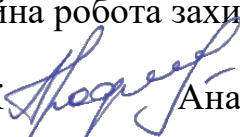
Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Міжнародні
відносини» Білоусова Олексія Владиславовича
Науковий керівник:

Гридіна Ірина Миколаївна, д.і.н., професор
кафедри політології та міжнародних відносин

Рецензент:

Фесенко М. В., д.політ.н., провідний науковий
співробітник відділу трансатлантичних
досліджень, Інституту всесвітньої історії
НАН України

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою добре / 82 / В

Секретар ЕК Анастасія ТРОФИМЕНКО

«12» червня 2025 р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	6
1.1.Ostropolitik як стратегія розвитку німецько-російських відносинах.....	6
1.2.Вплив військового конфлікту в Україні на відносини Німеччини з Росією (2014-2022).....	15
Висновки до Розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ВІДНОСИНИ НІМЕЧЧИНИ ТА РФ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ.....	23
2.1. Трансформація німецько-російських відносин у 2022-2025 роках.....	23
2.2. Вплив російсько-української війни на електоральні процеси в Німеччині.....	31
Висновки до Розділу 2	40
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Актуальність. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році стала не лише актом грубого порушення міжнародного права, а й потужним каталізатором докорінних змін у структурі європейської безпекової архітектури, принципах функціонування міжнародної системи, та характері міждержавної взаємодії у постбіполярному світі. У цьому контексті німецько-російські відносини зазнали якісної трансформації, що поставила під сумнів усталені моделі співпраці та примусила до перегляду стратегічних підходів, які формувалися десятиліттями.

До 2022 року Федеративна Республіка Німеччина традиційно вважалася одним із головних економічних і політичних партнерів Росії в межах Європейського Союзу. Взаємодія між двома країнами характеризувалася високим рівнем енергетичної залежності, інтенсивними торговельно-економічними контактами, культурними обмінами та стабільним дипломатичним діалогом. Однак вторгнення Росії в Україну зруйнувало базові засади взаємодовіри та співпраці між Берліном і Москвою. У відповідь на агресію Німеччина здійснила кардинальний зсув у зовнішньополітичному курсі: розпочалася масштабна переорієнтація в напрямі підтримки України на дипломатичному, економічному та військовому рівнях; було оголошено про зменшення критичної залежності від російських енергоносіїв; запроваджено санкційний механізм у тісній координації з партнерами по ЄС і НАТО. Сформульована канцлером Олафом Шольцом концепція *Zeitenwende* («перелом епохи») стала символом нового етапу в політиці ФРН.

Таким чином, вивчення війни в Україні як ключового чинника трансформації німецько-російських відносин є вкрай актуальним в умовах наростання конфліктогенних викликів XXI століття. Воно сприяє кращому

розумінню нових принципів міжнародної взаємодії, динаміки європейської інтеграції та реалістичної переоцінки ролі політики взаємозалежності у відносинах із авторитарними режимами.

Об’єкт дослідження – німецько-російські відносини.

Предмет вивчення – вплив війни в Україні на розвиток німецько-російських відносин.

Мета дослідження: проаналізувати як російське вторгнення в Україну вплинуло на розвиток та трансформацію відносин Німеччини та Росії.

Для досягнення мети перед нами були поставлені наступні наукові завдання:

- проаналізувати характерні риси Ostpolitik як стратегії розвитку німецько-російських відносин;
- дослідити вплив військового конфлікту в Україні на відносини Німеччини з Росією (2014-2022);
- вивчити трансформацію німецько-російських відносин у 2022-2025 роках;
- оцінити вплив російсько-української війни на електоральні процеси в Німеччині.

В межах дослідження використовувався широкий перелік **наукової літератури та джерел**.

Перша група - література, присвячена особливостям розвитку німецько-російських відносин, таких авторів як К. Бенхолд, Е. Соломон, Х.фон дер Бурхард, Р. Готц, Х. Хамзаоглу, К. Холм, Е. Лю

Друга група – література, присвячена впливу війни в Україні на розвиток німецько-російських відносин, таких авторів як К. Арцхаймер, Дж. Делкер, А. Дроздол, Ч. Хасселбах, С. Капп, Л. Фікс, С. Краусс, С. Лофтус, Д. Масхью, Ст. Майстер, Д. Паттон,

Третя група – література, присвячена німецьким партіям та електоральним процесам, таких авторів як К. Арцхаймер, Дж.Еберд, В. Хандл, М. Дженнеріан, Г. Джосвіг, І. Ковал, Л. Сабліна, С. Штобер

Також наше дослідження передбачало роботу з великою кількістю різноманітних джерел, серед нормативно-правові акти, результати соціологічних досліджень, програми основних німецьких політичних партій, публікації німецьких політиків в соціальних мережах тощо.

Методи дослідження. Наше дослідження передбачало використання широкого кола різноманітних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема системний підхід, проблемний підхід та метод історизму, аналіз та синтез, статистичний метод, якісний аналіз тексту, контент аналіз, аналіз поняттєвих категорій, прогностичний метод та метод моделювання. Комплексне застосування всіх наведених вище методів дослідження дало нам змогу досягти поставлених мети та наукових завдань.

Наукова новизна. Вперше до української історіографії вводиться ряд іноземних джерел, які дають можливість дослідити особливості трансформаційних процесів зовнішній політиці та електоральній сфері Німеччини..

Практичне значення. Матеріали й отримані результати можуть використовуватися в навчальному процесі при підготовці спецкурсів зовнішньої політики країн Європи, європейської безпеки у закладах вищої освіти України.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 45 сторінках. Список використаних джерел складається з 44 найменувань на 6 аркушах.

РОЗДІЛ 1.

ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

1.1.Ostpolitik як стратегія розвитку німецько-російських відносинах

Після Другої світової війни відносини Німеччини та країн соціалістичного табору, розрема з СРСР, розвивалися доволі складно. Однак у 1969 році при канцерстві В. Брандта Німеччина взяла курс на поступову нормалізацію цих відносин, яка і отримала назву «Ostpolitik». В межах нового курсу було укладено ряд договорів спочатку з СРСР, а потім і з іншими країнами соціалістичного табору. Почали активно розвиватися економічні відносини, особливо це стосувалося поставок радянського газу в Західну Німеччину. Після закінчення холодної війни та об'єднання Німеччини почалася нова ера Ostpolitik. Ostpolitik знайшла своє втілення у відносинах Німеччини з РФ, які також в цей час активно розвивалися, навіть незважаючи на такі перешкоди як авторитарне правління в Росії, чеченські війни та підтримка Берліном розширення НАТО. Німеччина виступала одним з найважливіших торгових та економічних партнерів Росії, та виконувала функцію посередника між Росією та Заходом. Берлін активізував свої зусилля, щоб якомога продуктивніше співпрацювати з Москвою для інтеграції нової демократичної та капіталістичної Росії в європейську систему норм і цінностей. Німеччина переслідувала мету перетворити Росію на життєво важливого партнера для Німеччини та Європи [4].

Це прагнення посилилося під час правління Г. Шредера. Шредер ініціював «партнерство для модернізації», відповідно до якого Німеччина постачатиме Росії технології, щоб допомогти Москві модернізувати її економіку та водночас спонукати Кремль лібералізувати свою політичну

систему. Канцлер Німеччини підписав з Кремлем багато двосторонніх угод великого стратегічного значення. Найважливішим прикладом такої тісної співпраці стало підписання контракту про газопровід «Північний потік», який мав з'єднати дві країни в обхід транзитних територій, таких як Україна та Польща. Теплі відносини між Берліном і Москвою за часів Г.Шредера вступали в контраст з тією напругою, яка в той час існувала між Німеччиною та Сполученими Штатами через одностороннє рішення Америки вторгнутися в Ірак [4].

Уряд Г.Шредера розширив *Ostpolitik*, додавши їй новий вимір. Цей новий вимір не тільки покращив політичні відносини та взаєморозуміння між двома країнами, але також приділяв велику увагу просуванню німецьких комерційних інтересів. З одного боку, німецька економіка потребувала нових торговельних партнерів, з іншого боку, Росія пропонувала величезний потенційний ринок збуту для німецької продукції. Крім того, німецькій промисловості необхідно було забезпечити стабільний потік енергоносіїв, який не залежав би від політичних суперечок між Москвою та транзитними країнами. Таким чином, за часів перебування Г. Шредера при владі *Ostpolitik* стала ідеологічно нейтральною та комерційно свідомою. Уряд Німеччини применшував будь-яку критику політики Росії в галузі прав людини, а канцлер Німеччини часто характеризувала російського президента як бездоганного демократа [4].

У 2005 році посаду канцлера Німеччини зайняла А. Меркель, від якої очікували більш обережної позиції щодо Росії. Однак, не дивлячись на певну стриманість А. Меркель щодо режиму В.Путіна, під час його першого терміну перебування на посаді президента вона продовжила політичну траєкторію свого попередника щодо Росії. Після обрання президентом Д. Медведєва , А.Меркель активізувала свої зусилля щодо взаємодії з новою адміністрацією та встановлення стабільних відносин з Москвою. Канцлер Німеччини була

готова підтримати Д.Медведева, оскільки вважала, що з ним буде легше досягти взаєморозуміння, ніж з В.Путіним [4].

У 2010 році Європейський Союз та Росія започаткували «Партнерство для модернізації», яке мало на меті просувати економічну та судову реформу в Росії. Також РФ підтримала запропоновану Берліном Мезебергську ініціативу, яка мала на меті вирішувати постійні конфлікти шляхом створення російсько-європейського комітету зовнішньої політики та безпеки. У 2012 році Німеччина допомогла Росії отримати членство у Світовій організації торгівлі, і у тому ж році обсяги двосторонньої торгівлі перевищили позначку у 80 мільярдів євро [29].

Після переобрання В. Путіна президентом у 2012 році будь-які надії на подальшу демократизацію та модернізацію Росії зникли. А.Меркель почала дотримуватися більш обережного підходу до путінської Росії. Вона почала розвивати виключно орієнтовані на експорт, ідеологічно нейтральні елементи *Ostpolitik* та почала ставити її політичні принципи на один рівень з комерційними інтересами [4].

Якщо прослідкувати за особливостями співпраці в сфері поставок російського газу в Німеччину протягом всього періоду реалізації *Ostpolitik*, то можемо побачити тенденцію щодо неухильного посилення залежності Німеччини від російського газу. Так, до кінця 1980-х років частка радянських поставок природного газу в німецькому імпорті зросла до 50%. З розпадом Радянського Союзу в 1991 році частка російського експорту природного газу дещо знизилася, натомість зросли частки Норвегії та Нідерландів: після закінчення холодної війни частка Росії в імпорті німецького природного газу коливалася між 30 і 50%. У 2009 році частка Росії впала нижче 40% вперше з 1983 року. Оскільки запаси природного газу в Північному морі зараз все більше вичерпуються, Росія особливо виграла від збільшення споживання природного газу та вже з 2013 року знову почалося стабільне зростання

споживання Німеччиною російського газу (до 2017 року російський газ вже перевищив 50% всього імпорту газу в Німеччині) [36].

І німецька залежність від російського газу й подалі зростала, при цьому більшість провідних політичних сил (як лівоцентристські СДП, так і правоцентристські ХДС/ХСС) сприймало це в досить позитивному ключі. Енергозалежність від Росії не викликала занепокоєння у них навіть після анексії Криму в 2014р. Більш критична позиція щодо енергозалежності Німеччини спостерігалася у ліберальних «Вільних демократів» та Зелених [8].

Крім цього, на користь тісної співпраці з Росією грав і той факт, що після закінчення холодної війни Німеччина прийняла 2,5 мільйонів іммігрантів з колишнього СРСР (більшість з яких походили з німецькомовних громад), багато з них так повністю і не інтегрувалися в німецьке суспільство та продовжують орієнтуватися на російські, переважним чином державні ЗМІ, для отримання інформації (ця частина громадськості активно підтримувала курс на розширення співпраці з Росією) [39].

Ще в 2012 і 2013 роках, до початка військового вторгнення на сході України і анексії Криму, Берлін був роздратований зусиллями Москви утримати Україну в межах своєї орбіти та інтегрувати її в Євразійський економічний союз (створений В.Путіним митний союз кількох колишніх радянських держав). Зі свого боку РФ звинувачувала Німеччину у відмові Брюсселя обговорювати з Росією умови запропонованої Європейським Союзом «Угоди про асоціацію» з Україною. Кремль також звинуватив Німеччину та інших членів ЄС, зокрема Францію та Польщу, у тому, що вони не наполягають на дотриманні компромісу, досягнутого тодішнім президентом України В. Януковичем з опозицією в лютому 2014 року, досягненню якого сприяли ці три країни. РФ вважала ці країни співучасниками того, що вона розглядала як державний переворот, який повалив уряд В.Януковича [39].

У 2014 році російські збройні сили взяли під контроль Кримський півострів, де потім відбувся референдум про приєднання Криму та Севастополя до Російської Федерації. Після цього Москва підтримала невдалу спробу створити державу Новоросія (Новоросія) на сході України та допомогла зібрати та підтримати різношерсту команду сил антиєвромайдану з Донбасу, а також добровольців та ультра націоналістів з Росії. Протистояння з Києвом призвело до війни на Донбасі. Зовнішня політика Росії кардинально змінилася, оскільки країна застосувала силу для втручання у справи сусідньої держави та анексувала частину її території [39].

У ході війни на Донбасі, особливо в 2014 і 2015 роках, Москва не просто допомагала місцевим повстанцям, зібраним так званими контрелітами Донецька, а й надавала різні форми військової та розвідувальної підтримки. У ключові моменти російські військові підрозділи таємно залучалися до бойових дій, щоб запобігти розгрому бойовиків Донбасу від лояльних Києву українських військ [39].

В позиції політичних сил Німеччини щодо військового конфлікту в Україні у цей період можна виокремити два основних підходи.

Прихильники першого підходу орієнтувалися на ключові орієнтири німецької *Ostpolitik* 1970-х років («зміни через зближення»), включно з її новішими варіаціями, тобто *neue Ostpolitik* і *Partnership for Modernization* («зміни через інтеграцію»). Вони розглядали Росію як ключового економічного партнера Європейського Союзу, з яким необхідно співпрацювати для встановлення стабільного порядку та забезпечення європейської безпеки. На їхню думку, стабільність у Європі потребує стратегічного партнерства з Росією, навіть якщо це передбачає поступки, особливо з огляду на безпекові виклики на пострадянському просторі, який розглядається як природна «сфера впливу» Росії. Для реалізації такого роду співпраці з Росією на практиці необхідно інституціоналізувати політичні та економічні відносини як на двосторонньому рівні, так і в рамках контактів між

ЄС і Росією. Очікується також, що це сприятиме посиленню глобальної ролі Європейського Союзу і, таким чином, служитиме політичним та економічним інтересам Німеччини, оскільки вона є провідною державою-членом ЄС. Відповідно до цього підходу, сильна економізація німецько-російських відносин є позитивним чинником, який спричинить ефект синергії – економічні інтереси (розширення енергетичного співробітництва та активізація залучення німецьких компаній на російський ринок) нарощуватимуть політичні інтереси. І таким чином обидві платформи стратегічного партнерства – політична та економічна – будуть посилені [38].

Інший підхід є наслідком розчарування неуспішністю описаної вище політики щодо Росії та ґрунтується на переконанні, що силу цієї країни слід вимірювати її деструктивним потенціалом, а не бажанням конструктивних дій. Цей підхід сформувався як наслідок подій у самій Росії, тобто повернення В.Путіна до влади та його дедалі агресивнішої політики, спрямованої на повернення Росії статусу наддержави та відновлення зони впливу – одним із доказів чого є анексія Криму – і придушення будь-яких проявів активності громадянського суспільства в Росії. Німеччина внесла зміни у свою політику, яка орієнтувалася тепер на зростаючий інтерес і розвиток більш тісної політичної та економічної співпраці з новими регіональними державами, особливо Китаєм, передбачала встановлення партнерства на основі постачання сировини, включала рішення про енергетичну трансформацію, яка була спрямована на забезпечення незалежності Німеччини від постачальників енергії шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) [38].

Не дивлячись на відмінності, обидва ці підходи мали і спільні риси: незламна віра в успіх *Ostpolitik* В. Брандта, в рамках якої були встановлені міцні економічні відносини з Росією в 1970-х і 1980-х роках, і яка тлумачилася як ключова стратегія, що уможливила возз'єднання Німеччини; дотримання ключового принципу німецької політичної культури, а саме продовження діалогу та пошуку консенсусу, особливо з сильним партнером; розгляд

Берліна як посередника між Росією та Заходом; відмові сприймати Росію в ролі військової загрози Європі; прагнення забезпечити найширшу участь Росії в дебатах і діях щодо майбутнього східного сусідства ЄС, що фактично означає ставлення до Росії як до єдиного реального партнера в сферах політики, безпеки та економіки в країнах СНД [38].

Більшість політичних партій (ХДС/ХСС і СДПН з урядової коаліції та «Партія зелених» з опозиції) підтримали дії, вжиті у відповідь на поточну кризу як канцлером А.Меркель, так і міністром закордонних справ Ф.-В.Штайнмаєром (він став найпопулярнішим політиком у Німеччині під час анексії Крима та військового вторгнення Росії на Сході України, обігнавши В.Меркель). Вони вважали, що Захід повинен був жорстко відповісти на порушення Росією територіальної цілісності України, але скептично ставилися до можливого запровадження жорстких санкцій. Значна частина німецької громадськості також мала позитивну думку про зовнішню політику великої коаліції (67% респондентів) і Заходу в цілому (60% респондентів) [38].

Уряд Німеччини був єдиним у своїй позиції, незалежно від партії, до якої належать окремі міністри: канцлер А. Меркель (ХДС), З. Габріель (міністр економіки та віце-канцлер від СДПН), міністр закордонних справ Ф.–В.Штайнмаєр (СДПН) і міністр фінансів В. Шойбле (ХДС) – а саме демонстрував бажання продовжувати діалог з Росією та уникати конфронтації, при цьому наголошуючи, що Росія може втратити набагато більше, ніж Німеччина та ЄС як у політичному, так і в економічному плані від припинення діалогу [41].

Однак в цілому серед політичної еліти Німеччини відношення щодо ситуації в Україні було неоднозначне, при цьому найчастіше позиція конкретних політиків не залежала від партійної належності. Окремі представники християнських демократів (наприклад, Ф. Місфельдер та П.Гаувайлера), СДПН (наприклад, Г.Ерлер, координатор німецького уряду з питань Росії при колишніх канцлерах Г. Шредері та Г. Шмідті), «Лівої партії»

(на той час найбільшого опозиційного угруповання в Бундестазі) виказувалися в підтримку російських наративів: що Росія оточена ЄС і НАТО, що Захід несе співвідповідальність за анексію Криму через розширення НАТО та що до дій Москви потрібно ставитися з розумінням [33]. Подібні ідеї були також доволі поширеними серед частини засобів масової інформації, серед експертних та ділових кіл Німеччини, представлених «Комітетом із східноєвропейських економічних відносин» [22]. Це сприяло затвердженню та поширенню російських наративів і серед широкої громадськості. Відповідно до результатів опитування, яке проводились у березні 2014 року дослідницькими центрами Emnid, TNS та Infratest dimap, частина німецької громадськості нормально сприймала той факт, що Росія розглядає Україну, а особливо Крим, як свою «сферу впливу» (54% респондентів). Побоювання помсти з боку Росії внаслідок можливого запровадження санкцій з боку Заходу змушувало більшість респондентів (58%) відкидати таку форму тиску на Москву та виступати проти міжнародної ізоляції Росії та бажати прямих переговорів з Путіним (82% респондентів) [38].

На громадську думку впливали і операція Росії з дезінформації. З 2015 по 2021 рік було виявлено понад 700 російських кампаній, націлених на Німеччину з питань, починаючи від імміграції та прав людини до виборів [12].

Навесні 2015 року російські хакери атакували внутрішню комп'ютерну систему Бундестагу, парламенту Німеччини, викравши понад 16 гігабайт даних, які включали конфіденційні електронні листи від законодавців [11]. Офіс канцлера А.Меркель також зазнав атаки: з нього викрали електронні листи з 2012 по 2015 роки. А.Меркель назвала цей напад обурливим, але при цьому зазначила: «Тим не менш, я продовжуватиму прагнути до хороших відносин з Росією, тому що я вважаю, що є всі підстави продовжувати ці дипломатичні зусилля» [6].

Історична еволюція Ostpolitik засвідчує її трансформацію від інструменту розрядки часів Холодної війни до складного комплексу

стратегічних підходів у відносинах між ФРН та Росією у постбіполярну епоху. Ініційована канцлером Віллі Брандтом у 1970-х роках, Ostpolitik відіграла важливу роль у нормалізації відносин між Заходом і Сходом та стала символом «політики малих кроків».

На сучасному етапі Ostpolitik втратила свій первинний консенсусний характер і стала об'єктом критики з боку як політикуму, так і експертного середовища, особливо в контексті агресивної зовнішньої політики Російської Федерації після 2014 року. Політика діалогу, економічного партнерства та «зовнішньої терпимості» дедалі частіше сприймається як така, що не відповідає викликам безпекового середовища XXI століття.

Економічна взаємозалежність, зокрема в енергетичному секторі, стала одним із ключових аспектів Ostpolitik, однак водночас — і її вразливістю. Залежність ФРН від російських енергоносіїв, яка посилювалася протягом останніх десятиліть, стала інструментом політичного тиску, особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році.

Зміна парадигми Ostpolitik спостерігається у спробах німецького уряду переосмислити зовнішньополітичні пріоритети, акцентуючи увагу на безпекових аспектах, європейській солідарності та диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків. Це свідчить про початок нової фази в німецько-російських відносинах, в якій Ostpolitik як концепт може бути або реформульований, або остаточно замінений альтернативними підходами.

У контексті агресії РФ проти України та зміни геополітичного ландшафту Східної Європи, Ostpolitik втрачає актуальність як стратегія умиротворення. Подальші відносини між Німеччиною та Росією залежатимуть не стільки від спадщини Ostpolitik, скільки від здатності Німеччини адаптуватися до нової архітектури безпеки Європи та глобальних викликів.

1.2.Вплив військового конфлікту в Україні на відносини Німеччини з Росією (2014-2022)

Події в Україні в 2014 році призвели до того, що відносини між Росією та Німеччиною погіршилися. А.Меркель звинуватила Росію в дестабілізації ситуації в Україні та заявила про можливість запровадження санкцій з боку ЄС. Вона також виступила за дистанціювання Росії від платформи G-8. Німеччина скасувала заплановані двосторонні заходи, зокрема 15-й раунд міждержавних консультацій і 14-те засідання платформи «Петербурзького діалогу» [20].

Німеччина не лише брала участь у режимі колективних санкцій Заходу проти Росії, але й очолювала та координувала цю політику в ЄС. А.Меркель змусила сегмент німецького ділового співтовариства, який був найбільше залучений до економічної співпраці з Росією, погодитися, хоча і неохоче, на необхідність чинити тиск на Москву, щоб вона змінила свою зовнішню політику. А от більшість німецьких бізнес-спільнот, які не були залучені до такої співпраці, охоче сприйняли санкції та підтримали позицію уряду. Багато росіян спочатку вважали, що позиція Німеччини є здебільшого результатом надзвичайно тісних зв'язків між німецькою політичною, бізнесовою та медійною елітами та їхніми колегами в США. Однак насправді солідарність із Вашингтоном була не єдиною причиною того, що Берлін діяв так, як діяв. Категоричне неприйняття військового втручання в Європу, особливо територіальної анексії, лежить в основі німецької ідентичності після Другої світової війни. Німеччина зробила деякі винятки з цього принципу, але лише у випадку зі Сполученими Штатами та НАТО (наприклад, щодо Косово та Сербії). Ще стало проявом довіри Німеччини до добрих намірів союзників по НАТО, до якого вона входила, однак подібна довіра не розповсюджувалася на військові втручання з боку Росії [39].

Після введення санкцій ЄС проти Росії економічні відносини Росії та Німеччини зазнали кардинальних змін. Наприклад, у 2014 році прями

інвестиції німецької економіки в Росію склали 713 млн євро, а у 2015 році вони зменшилися в 2,8 раза. Німецький бізнес загалом негативно віднісся до санкцій, хоча політичне керівництво Німеччини здебільшого виступало за санкції, вважаючи, що дії Росії в Україні підривають європейський мирний порядок, який існував з 1945 року, і порушують основні документи системи безпеки [20].

Німеччина прагнула брати активну участь у всіх політичних форматах і процесах, спрямованих на вирішення ситуації в Україні. Під час святкування 70-ї річниці висадки союзників у Нормандському регіоні Франції 6 червня 2014 року відбулася зустріч лідерів Німеччини, Франції, Росії та України. На цій зустрічі було започатковано «нормандський формат» для вирішення конфлікту в Україні. 5 вересня 2014 року в Мінську, столиці Білорусі, було підписано Мінський протокол між Росією, Україною та представниками сепаратистського Донбасу з метою припинення конфлікту на сході України за посередництва Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [3]. Німеччина відіграла активну роль у підписанні цього протоколу.

Після 17-годинних переговорів у Мінську лідерів країн-учасниць «нормандського формату» 11-12 лютого 2015 року було ухвалено «Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод». За результатами переговорів було досягнуто режиму припинення вогню на сході України [2].

Також Німеччина та Франція відіграли важливу роль у досягненні Мінської угоди (Мінськ II) у лютому 2015 року про припинення вогню та реалізацію заходів щодо врегулювання конфлікту на сході України. Мінськ-2, у формуванні якого А.Меркель і В.Путін брали особисту участь, теоретично мав стати шляхом до вирішення конфлікту на Донбасі. Водночас, ця угода більше відповідала інтересам Москви, а влада в Києві не мала можливості її реалізувати. Тому лідери України здебільшого покладалися на допомогу США і не були схильні реагувати на досить стримані спроби Німеччини та Франції спрямувати Київ на виконання умов Мінська-2 [39].

Із запуском Мінського процесу політичні контакти між Росією та Німеччиною знову посилювалися. 10 травня 2015 року А.Меркель відвідала Москву з офіційним візитом. Під час зустрічі в Москві В.Путін і А.Меркель виробили спільну позицію щодо вирішення важливих міжнародних проблем і покращення двосторонніх відносин. Сторони домовилися активізувати контакти в рамках нормандського формату для врегулювання конфлікту на Донбасі на сході України. Було зрозуміло, що спроби Росії торгуватися зі Сполученими Штатами будуть приречені на провал. Тому Росія приймала стратегію конструктивної співпраці з Німеччиною в рамках нормандського формату [20].

На зустрічі Путін-Меркель, що відбулася в Сочі 18 травня 2018 року, сторони домовилися про відновлення двосторонніх відносин до рівня стратегічного партнерства. Однак у світлі трансформацій у міжнародній системі можна було спостерігати, що російсько-німецькі відносини розвивалися на осі конкуренції, а не партнерства [20].

Загалом, російську політику Меркель давно критикували на Заході як «надто м'яку». Під час її правління Німеччина скоротила свої військові витрати до мінімуму, водночас збільшивши свою енергетичну залежність від російського газу до рекордного рівня, з 36 відсотків імпортованих у 2010 році до 65 відсотків до 2020 року. Суттю підходу Меркель до умиротворення щодо Росії є газопровід «Північний потік-2», який вона схвалила в 2015 році після незаконної анексії Криму Росією. Проект вартістю 11,6 мільярда доларів мав на меті доставляти газ напряму з Росії до північної Німеччини шляхом будівництва трубопроводу дном Балтійського моря. Цей проект зробив Європу більш залежною від російського газу завдяки подвоєнню обсягів газу, що поставляється «Північним потоком-1». Посилення енергетичної залежності підвищило вразливість Європи та важелі впливу Кремля у разі агресії Росії. Трубопровід також дозволяв російському газу обходити Україну, яка потенційно втратить 2 мільярди доларів на транзитних зборах. З цих

причин США та інші європейські країни, такі як Польща та Україна, рішуче виступили проти проекту [29].

Новий уряд Німеччини, сформований навесні 2018 року, здебільшого продовжив політику попереднього уряду щодо Росії. Оновлена велика коаліція між Християнсько-демократичним союзом (ХДС), Християнсько-соціальним союзом (ХСС) і Соціал-демократичною партією (СДПН) підтвердила пріоритетність Німеччини трансатлантичних відносин та європейської інтеграції. Тим часом найвпливовіші партії поза правлячою коаліцією - Вільна демократична партія, Ліви й Альтернатива для Німеччини - намагаються запропонувати альтернативу мейнстрімній концепції відносин із Москвою. Партія Зелених послідовно виступає за ціннісний підхід до російсько-німецьких відносин. Водночас Німеччина зараз переосмислює концепцію *Ostpolitik* Брандта, приділяючи більше уваги своїм відносинам із країнами Східної Європи - від Польщі до України. Блок ХДС/ХСС і навіть СДПН однозначно виступають проти будь-якої форми особливих відносин між Росією та Німеччиною, не кажучи вже про створення якоїсь осі Берлін-Москва. Берлін готовий до діалогу з Москвою, але робитиме це з високих моральних позицій за підтримки інших членів ЄС і НАТО [39].

Зелені закликають продовжити санкції проти Росії. Ліберали, з іншого боку, були відносно боязкими. У цьому контексті вони виступили за поступове послаблення санкцій у разі виконання Мінських домовленостей. Проросійська Ліва партія, а також партія «Альтернатива для Німеччини» (AFD) закликали скасувати санкції безпосередньо. Зокрема, ультранаціоналістична партія AFD відкрито закликала до визнання Криму частиною Росії. Через ці партії Росія намагалася відіграти певну роль у внутрішній політиці Німеччини [20].

Серед країн Східної Європи Росія мала особливу привабливість для німецьких ультраправих, оскільки вважалося, що вона пропонує як стримування гегемонії США, так і альтернативу західній ліберальній демократії, яка все більше розглядається як руйнівна для західних традицій.

Німецькі ультраправі також мали контакти з крайніми правими в Україні, але після анексії Криму в 2014 році Росія стала основним центром уваги. Наприклад, після анексії антиісламський рух Pegida додав до свого маніфесту вимогу «припинення антиросійського розпалювання війни» [24].

У 2014 році веб-сайт AfD продемонстрував «незвичайний рівень симпатії до Росії та недовіри» в Сполучених Штатах [7]. Того ж року один із найвпливовіших лідерів партії Александер Гауланд порівняв можливий поділ України з мирним розпуском Чехословаччини в 1992 році. У своєму федеральному маніфесті 2017 року AfD вимагала (хоча й без згадки про Україну) «розрядки з Росією», припинення діючих санкцій, «поглиблення економічної співпраці з Росією» і навіть інтеграції Росії в (невизначений) регіональний «структура безпеки». Зіставлення з Туреччиною також показове. Згідно з маніфестом AfD, Туреччина, на відміну від Росії, «культурно не є частиною Європи» і має бути виключена з НАТО. Подібні заклики до скасування санкцій проти Росії були представлені в різних маніфестах на державному рівні, зокрема в Баден-Вюртемберзі (у 2016 році), Західній Померанії (у 2016 році) і Саксонії (у 2019 році). Маніфест AfD 2019 року в Тюрінгії навіть вимагає збільшення виробництва електроенергії з природного газу та конкретно згадує «Росію, Норвегію та Нідерланди» як «надзвичайно надійних постачальників» [8].

У 2018 році група німецьких парламентаріїв їздила до Криму як «міжнародні спостерігачі» на виборах президента Росії. Пізніше з'ясувалося, що російська держава принаймні частково оплатила цю поїздку Один із депутатів, Маркус Фронмаєр, одружений на російській журналістці та неодноразово їздив до Криму та східної України. У 2019 році BBC опублікувала документи, які нібито свідчать про те, що Фронмаєр є російським активом. Тим не менш, він був переобраний у 2021 році. Інший політик від AfD, Гуннар Ліндеманн, також регулярно відвідував незаконно анексовані Росією частини України і навіть був на «антифашистському» з'їзді

в Криму, де отримав нагороду. Ще у вересні 2021 року Ліндемманн і ще троє депутатів державного рівня вирушили до Росії, щоб виступити «спостерігачами» під час виборів до російського парламенту, Думи. Як і в попередніх випадках, вони не мали мандату від жодної міжнародної організації [42].

Загалом, процес відновлення російсько-німецьких відносин після 2018 року почався. Фактично, видатне місце Німеччини в європейському балансі сил було вирішальним фактором у цьому процесі. Обрання Дональда Трампа президентом США значно послабило трансатлантичні відносини. Росія не вагаючись використала цю ситуацію на свою користь і мала на меті створити нову стратегічну співпрацю з Німеччиною. Відновлено спільні заходи, які не вдалося провести через українську кризу. Платформа Петербурзького діалогу знову почала об'єднувати громадські організації, бізнес, чиновників і політиків двох країн. Частково усунуто невизначеність економічних відносин [20].

Позиція уряду 2018 Німеччини виключає або принаймні відкладає раніше обговорювані ідеї, включаючи такі можливості, як повернення Росії до G8 під якимось приводом, поступове послаблення антиросійських санкцій у міру нормалізації ситуації на Донбасі та часткове відновлення російсько-німецьких відносин. партнерства, зокрема, що стосується відновлення економіки України. Треба визнати, що деякі з цих ідей, як-от ідея відновлення членства Росії у G8, уже застаріли, але Берлін очікує, що Москва візьме ініціативу щодо інших. У будь-якому випадку, є достатні підстави для продуктивного російсько-німецького діалогу для сприяння мирному співіснуванню, хоча країни мають різні, часом протилежні геополітичні інтереси [39].

Завершення будівництва газопроводу "Північний потік -2", який з'єднує російський природний газ напряму з Німеччиною та є своєрідним символом німкецько-російської співпраці, відбулося в 2021 році. У цьому ж році,

пропрацювавши шістнадцять років, Меркель добровільно пішла з посади у 2021 році з її дуже суперечливим слідом у німецько-російських відносинах, який запламував її репутацію та став випробуванням для її наступника Олафа Шольца [29].

Анексія Криму в 2014 році та збройна агресія Російської Федерації на сході України стали поворотним моментом у німецько-російських відносинах, трансформували їх від стратегічного партнерства до стану контрольованої конфронтації. Цей період ознаменував кінець багаторічної політики «особливих відносин», яку Німеччина намагалася вибудувати з РФ у рамках Ostpolitik. Німеччина відіграла ключову роль у формуванні санкційної політики Європейського Союзу проти Росії, демонструючи політичну рішучість, попри значну економічну взаємозалежність, особливо в енергетичному секторі. Таким чином, ФРН постала як важливий чинник консолідації європейської позиції щодо підтримки територіальної цілісності України.

Мінський процес (2014–2015), у якому Німеччина виступала одним із модераторів, засвідчив прагнення Берліна до врегулювання конфлікту дипломатичним шляхом. Проте, нездатність досягти стійкого миру свідчить про обмеженість дипломатичних інструментів у випадках, коли одна зі сторін системно ігнорує міжнародне право. Поглиблення конфлікту у 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну спричинило радикальний перегляд зовнішньої політики Німеччини, що виразилося у започаткуванні концепції *Zeitenwende* («перелом епох»). Це означало не лише припинення багатьох форм співпраці з Росією, а й зростання оборонних витрат та активізацію підтримки України у військовій, гуманітарній і політичній сферах.

Висновки до Розділу 1.

Німецько-російські відносини в другій половині XX століття характеризувалися складною діалектикою конфронтації та прагматичної співпраці. У контексті Холодної війни Західна Німеччина та Радянський Союз представляли протилежні політичні блоки, проте водночас шукали шляхи до обмеженого діалогу, що особливо проявилось в рамках політики Ostpolitik канцлера Віллі Брандта. Після об'єднання Німеччини в 1990 році та розпаду СРСР спостерігалось інтенсивне зближення між ФРН та Російською Федерацією, що ґрунтувалося на політичному діалозі, економічному партнерстві та обопільних очікуваннях щодо «європейської Росії». Саме в цей період були закладені основи довгострокових енергетичних проектів і міждержавної кооперації.

На рубежі XX–XXI століть німецько-російські відносини набули формату «стратегічного партнерства», яке, однак, виявилось структурно асиметричним. Росія розглядала ФРН як міст до ЄС і водночас як джерело технологій та інвестицій, тоді як Німеччина прагнула зберігати Росію в орбіті європейської політики шляхом «економізації» відносин. Поступова авторитаризація політичного режиму в Росії на початку XXI століття, а також агресивна зовнішня політика Москви (зокрема з 2008 року) поставили під сумнів ефективність попередньої моделі партнерства. Німеччина, попри початкову обережність, почала переоцінювати свої підходи до східної політики, особливо після 2014 року.

Загалом, у другій половині XX – на початку XXI століття німецько-російські відносини демонструють приклад довготривалого, але нестабільного діалогу між демократією та авторитаризмом, між прагматизмом і ціннісним розходженням. Їхній розвиток залежав не лише від двосторонньої динаміки, а й від ширших геополітичних обставин та структур безпеки в Європі.

РОЗДІЛ 2.

ВІДНОСИНИ НІМЕЧЧИНИ ТА РФ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

2.1. Трансформація німецько-російських відносин у 2022-2025 роках

З моменту вторгнення Росії в Україну в 2022 році відносини між Німеччиною та РФ розвернулися на 180 градусів. Воно стало шоком для німецької громадської думки. Переважна більшість висловила підтримку відкриття кордонів Німеччини для українських біженців (84%), нових санкцій проти Росії (85%) і навіть поставки зброї в Україну (67%), те, що було майже повсюдно відхилено всього за пару тижнів раніше [8].

Через два дні після вторгнення Росії в Україну канцлер Німеччини Олаф Шольц оголосив, що уряд Німеччини надішле Україні 1000 одиниць протитанкової зброї та 500 ракет «земля-повітря» Stinger невдовзі після того, як він схвалив військову допомогу Нідерландів та Естонії [23].

27 лютого 2022 року, через 3 дні після того, як російські війська вторглися в Україну, і під страхом потенційно успішної російської окупації України, канцлер Німеччини Олаф Шольц виголосив свою промову «Zitenwende» в німецькому Бундестазі, яка стосувалася історичного перелому або зміни епохи. Під час своєї промови Шольц оголосив про кардинальні зміни в оборонній політиці країни, включаючи зобов'язання витратити на оборону більше двох відсотків ВВП - контрольного показника НАТО, якого Німеччина давно не досягала. У промові також було обіцяно надіслати додаткові контингенти на східний фланг НАТО, надати зброю Україні, зменшити енергетичну залежність від Росії, продовжити участь у програмі розподілу ядерної зброї НАТО та придбати озброєні безпілотики. Німеччина відіграла

значну роль у зусиллях Західного альянсу зупинити агресивну війну Росії, навіть враховуючи її величезну залежність від російського газу [26].

У лютому 2022 року Шольц охарактеризував вторгнення Росії в Україну як агресивну війну, яка ведеться «холоднокривно». Німецький уряд підтримував цю характеристику протягом усієї війни. Пізніше Шольц додав, що «Володимир Путін і його помічники... вважають свою війну проти України частиною більшого хрестового походу, хрестового походу проти ліберальної демократії». Ця класифікація неминуче підвищила ставки для всіх сторін конфлікту; Офіційна Німеччина сприймала війну в Україні як загрозу європейській безпеці та європейському порядку, а не лише як загрозу Україні. Проте, на відміну від Польщі, Німеччина не розглядає війну як безпосередню загрозу своїм кордонам чи територіальній цілісності, оскільки не є безпосереднім сусідом України. Це фізичне відокремлення, коли Німеччина більше не є передовою державою НАТО, як це було під час холодної війни, вплинуло на погляд Німеччини на війну [26].

Проте на відміну від великої промови була неспроможність Берліна виконати свої обіцянки та широка критика та тиск з боку Києва та союзників. Найпомітнішим епізодом стала відкладена поставка Німеччиною своїх обіцяних надсучасних танків Leopard 2 в Україну за умови поставки США своїх танків Abram [29].

Окрім занепокоєння, що надсилання сучасної зброї в Україну може призвести до ескалації війни, початкове небажання Німеччини надсилати зброю було здебільшого зумовлене її історичною спадщиною, громадською думкою та внутрішньою політикою. Катастрофічне минуле країни під час Другої світової війни та післявоєнна пацифістська політика та політика Ostpolitik виховали серед основних політичних партій глибоке почуття самообмеження від воєн, політику не надсилати зброю країнам, які перебувають у стані війни, а серед німецького народу – свідому відданість миру. Чутлива до того, що Німеччина є лідером у військових справах і

стурбована потенційною конфронтацією з Росією, половина німецької громадськості виступила проти відправки танків в Україну, країну, якій Німеччина сіяла хаос. Міжпартійні та внутрішньопартійні розбіжності з цього питання також посилювалися. Отже, зрозуміло, що адміністрації Шольца було важко усвідомити момент «Zeitenwende» Німеччини відразу [29].

Хоча кілька досліджень показали, що багато коментарів, які закликають до звернення Зеленського чи критикують політику уряду Німеччини щодо Росії на веб-сайтах великих німецьких ЗМІ, таких як Der Spiegel, не були опубліковані «німцями». Натомість їх створили «прокремлівські тролі» з використанням випадкових імен користувачів (таких як «zw9s», «nzdMFpV» тощо). Потім їхні коментарі були підхоплені РІА Новини, інформаційним агентством під державною медіа-компанією Russia Today (RT), і опубліковані у своїх проросійських/антизахідних пропагандистських статтях. Поки німецька громадськість зіткнулася з енергетичною кризою та стрімким зростанням цін на газ, Кремль посилив свою дезінформаційну кампанію, щоб використати громадську тривогу та поглибити існуючу прірву між політичними партіями щодо політики Німеччини щодо Росії. Наративи, які намагаються змалювати європейську енергетичну кризу та страждання людей від дефіциту енергії внаслідок санкцій Заходу проти Росії, заповнили соціальні мережі [27].

Іншою метою російських фейкових новин і кампаній у соціальних мережах було створити хибне враження, що німецька громадськість виступає проти підтримки України з боку свого уряду, що є навпаки. Згідно з опитуванням, проведеним німецьким громадським мовником ARD у 2022 році, 86 відсотків німців бачать Росію як глобальну загрозу безпеці. Інше опитування Deutschlandtrend показало, що 37% респондентів вважають санкції проти Москви недостатньо жорсткими, і лише 23% вважають їх занадто жорсткими [27].

Німеччина збільшувала свої внески повільно і лише під впливом міжнародного та внутрішнього тиску. Східні сусіди Німеччини, включно з Польщею, сприйняли це вагання як небажання взяти участь у справі України. Ця думка посилюється тим, скільки часу знадобилося Німеччині, щоб відповісти на українські запити щодо бойових танків Leopard німецького виробництва. Члени правлячої коаліції Німеччини розділилися з цього питання, як і громадська думка. Це початкове коливання було спричинене занепокоєнням Німеччини, що поставка бойових танків західного виробництва може призвести до ескалації війни. Коливання Німеччини було подолано лише після того, як Сполучені Штати схвалили поставку американських бойових танків. Це небажання завдало шкоди репутації Німеччини, особливо в Центральній та Східній Європі [26].

На другий рік, Берлін нарешті підтримав Київ вісімнадцятьма танками Leopard 2 разом із додатковою підтримкою інших держав ЄС (таких як Польща), тридцять одним танком Abrams з Вашингтона та чотирнадцятьма танками Challenger 2 з Лондона. У березні 2023 року Берлін схвалив новий пакет озброєнь Києву на суму 2,7 мільярда євро (приблизно 2,95 мільярда доларів), що зробило його найбільшим пакетом військової допомоги від Німеччини Україні з початку війни [29].

Низка рішень Берліна ознаменувала глибокі зміни у зовнішній політиці та політиці безпеки Німеччини, зокрема, відхід від її давньої оборонної політики після Другої світової війни щодо відмови від експорту летальної зброї в зону конфлікту, водночас, загалом, зміну її ролі в Європі .

Німеччина відповіла на вторгнення Росії в Україну десятьма пакетами санкцій під прапором ЄС, спрямованих на суворі наслідки агресії Росії та підірив її здатності продовжувати війну. Намагаючись обмежити доступ Росії до фінансування її війни, ЄС разом із США, Великою Британією та Канадою виключив великі російські банки, включаючи Сбербанк (найбільшу фінансову установу Росії) та Альфа-банк (найбільший приватний банк Росії), з

міжнародна система обміну фінансовими повідомленнями SWIFT. ЄС також заборонив усі операції з російським центральним банком і заморозив усі його активи, зриваючи спробу Москви врятувати свою валюту, яка знецінюється [15].

Центром економічних санкцій став енергетичний сектор, який є основною опорою російської економіки. Було запроваджено декілька раундів санкцій щодо імпорту російської продукції, особливо нафти та вугілля. Спочатку відкинувши цю ідею, адміністрація Шольца в червні 2022 року зрештою погодилася з частковим ембарго ЄС на імпорт російської нафти, включаючи морський імпорт сирої нафти та нафтопродуктів [13].

Німеччина спочатку вагалася приєднатися до санкцій SWIFT через побоювання, що це може вплинути на енергопостачання країни, зокрема на її здатність оплачувати комунальні послуги «Газпрому». Через занепокоєння Німеччини енергетичними проблемами Газпромбанк залишався виключеним з-під санкцій SWIFT проти окремих російських банків. Газпромбанк продовжував обробляти платежі за російський газ до припинення поставок Росії до Німеччини [26].

Крім того, Німеччина разом з Польщею добровільно зобов'язалися заборонити імпорт нафти з Росії трубопровідним транспортом, на який не поширювалися санкції ЄС [28].

Однак при цьому Німеччина протистояла спробам деяких держав-членів також включити російський газ до режиму санкцій через стурбованість відсутністю альтернатив і безпекою не лише своєї власної країни, але також енергопостачання Європи [18]. Залежність Німеччини від російського газу перевищувала середню залежність європейських країн і була б ще більше зміцнена газопроводом «Північний потік-2» — залежністю, проти якої неодноразово застерігали Польща та США, яку було скасовано лише за кілька днів до вторгнення [9].

Однак канцлер Шольц у лютому 2022 року вирішив призупинити процес сертифікації суперечливого газопроводу «Північний потік-2» у лютому 2022 року, що стало серйозним поворотом від спадщини Меркель і власного ставлення канцлера. місяців тому [31]. Більше того, Німеччина намагалася зменшити свою енергетичну залежність від Росії, забезпечивши джерела природного газу з інших місць, таких як Норвегія та Нідерланди, побудувавши свою інфраструктуру для імпорту зрідженого природного газу зі США та Катару та тимчасово відновивши вугілля та нафту. -пожежні електростанції. До кінця червня 2022 року імпорт газу Німеччиною з Росії становить лише близько 25 відсотків від загальної потреби порівняно з 55 відсотками до війни [29].

Через широко застосовані санкції та спроби Берліна зменшити свою енергетичну залежність від Москви двостороння торгівля між двома країнами різко впала. До лютого 2023 року, першого повного року війни, імпорт Німеччини з Росії скоротився більш ніж на 90 відсотків. Зокрема, імпорт російської нафти і газу Німеччиною впав на 99,8 відсотка, з 2,2 мільярда євро до 4,2 мільйона євро. Імпорт вугілля скоротився на 92,5 відс. Тим часом експорт Німеччини в Росію також скоротився на 60,5 відсотка, з 2,1 мільярда євро до 800 мільйонів євро [17].

У відповідь на санкції Заходу Москва поступово скоротила потік газу найбільшим газопроводом між Росією та Західною Європою «Північний потік-1» до 20% від його потужності для «ремонту обладнання» в липні 2022 року. Через два місяці Росія повністю припинила постачання газу, заявивши, що постачання газу не буде відновлено до зняття санкцій. Дефіцит газу та, як наслідок, стрімке зростання цін спричинили загальноєвропейську енергетичну кризу, яка зробила зиму 2022-2023 років особливо суворою. Поширена енергетична криза також загострила продовольчу кризу в Європі, оскільки фермери скорочували виробництво через стрімке зростання цін на газ [43].

Занепокоєння Німеччини з приводу ескалації також вплинуло на її думки про можливий фінал війни. У заяві, опублікованій G7, включаючи Німеччину, її члени зобов'язуються повернути всю українську територію Україні без уточнення військових чи дипломатичних засобів. Канцлер Німеччини Шольц неодноразово заявляв, що Росія не виграє війну. Тим не менш, він уникає закликів до української «перемоги», натякаючи на нерішучу позицію щодо військового відвоювання всієї території України, включаючи Крим, і занепокоєння поширенням війни за межі кордонів України. Члени правлячої коаліції Німеччини не погоджуються щодо бажаного результату війни. Анналена Бербок, міністр закордонних справ Німеччини та член партії Зелених, без вагань закликала до перемоги України та відкинула припущення, що Україна може прийняти російські територіальні надбання в обмін на мирну угоду, назвавши такі пропозиції наївними [26].

На відміну від цього, деякі парламентарі Соціал-демократичної партії були більш невпевненими та виступали за докладання більше зусиль для досягнення етапу переговорів. Рольф Мютценіх, парламентський лідер Соціал-демократичної партії (СДПН) у Бундестазі Німеччини, критикував Бербока, стверджуючи, що Німеччина повинна більше спиратися на дипломатичні варіанти. Ці різні голоси всередині партії також відіграють свою роль щодо позиції канцлера-соціал-демократа Олафа Шольца [26].

Поступове збільшення військової підтримки Німеччини та її обережна позиція в питанні фіналу в Україні можна пояснити головним чином страхом ескалації, зокрема ядерної ескалації в Україні, а також ненавмисної ескалації, яка може призвести до прямого конфлікту між Росією та НАТО. Ці два сценарії викликають у німецької громадськості спогади про холодну війну та пов'язані з нею занепокоєння ескалацією [26].

Період 2022–2025 років став точкою докорінної зміни в німецько-російських відносинах, що фактично перейшли з фази стриманого партнерства до повномасштабної політичної ізоляції. Повномасштабне вторгнення

Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року зруйнувало залишки довіри між Берліном і Москвою та запустило процес системної ревізії зовнішньої політики Німеччини щодо Росії.

Ключовою зовнішньополітичною відповіддю Німеччини стала концепція *Zeitenwende*, яка означала історичний перелом у підходах до безпеки, оборони та геополітичного позиціонування ФРН. У рамках цієї доктрини було започатковано масштабне переозброєння, припинення більшості енергетичних проєктів з РФ та формування нової моделі відносин із союзниками по НАТО і ЄС. Німеччина стала одним з основних європейських донорів підтримки України, активно надаючи фінансову, гуманітарну та військово-технічну допомогу. Такий підхід не лише визначив нову роль ФРН у безпековій архітектурі Європи, а й остаточно викреслив Росію з кола стратегічних партнерів Берліна.

На економічному рівні спостерігався різкий спад двосторонньої торгівлі, що був обумовлений як санкційним режимом ЄС, так і активним процесом диверсифікації енергопостачання. Газова залежність Німеччини від Росії, яка ще в 2021 році визначала структуру енергетичної політики країни, була фактично ліквідована до середини 2024 року. Ідеологічне відчуження між державами посилювалося, з огляду на протилежність політичних цінностей, зокрема в питаннях міжнародного права, демократії, прав людини та режиму санкцій. Німеччина дедалі частіше виступає не як посередник, а як активний учасник антикремлівської коаліції.

Отже, у 2022–2025 роках німецько-російські відносини пройшли через фазу глибокої структурної трансформації, результатом якої стала переорієнтація зовнішньої політики ФРН з багатовекторної співпраці на чітке протистояння авторитарним режимам і пріоритет підтримки демократичних цінностей в Європі.

2.2.Вплив російсько-української війни на електоральні процеси в Німеччині

У 2021 році в Німеччині було сформовано трипартійний коаліційний уряд, до якого увійшли соціал-демократи, Партія зелених і Вільні демократи. При цьому сторони розходилися в таких ключових питаннях, як закупівля енергоресурсів, перехід до альтернативної енергетики, збільшення військових витрат, міграція та реформа охорони здоров'я, що ускладнювало об'єднання в таких питаннях, як Україна, Росія та Китай. Відсутність консенсусу з основних питань, яку демонстрував трипартійний коаліційний уряд, викликала велике невдоволення серед німецької громадськості [30].

Після виборів коаліція спочатку пообіцяла провести Німеччину шляхом необхідних перетворень в енергетичному та економічному секторах, щоб впоратися зі зміною клімату та зростанням конкуренції з боку Китаю. Але незабаром після цього Росія вторглася в Україну, і Німеччина занурилася в глибшу невизначеність, оскільки санкції були накладені на російський експорт енергоносіїв, і країні довелося позбутися десятиліть залежності від РФ. Раніше дешевий російський газ підживлював виробничу базу німецької економіки, орієнтованої на експорт, тепер країна занурилася в рецесію, багато в чому через брак дешевої енергії [30].

Конкуренція Християнських демократів і Соціал-демократів структурувала німецьку політику протягом десятиліть, причому будь-яка з двох партій об'єднувалася з меншими Вільними демократами в коаліції, або основні партії об'єднувалися у «велику коаліцію». Ця стабільна картина поступово поступилася місцем дисперсії електоральних уподобань, і сьогодні шість партій мають можливості пройти 5-відсотковий бар'єр для представництва в парламенті на федеральних виборах: ХДС/ХСС, СДПН, ВДП, Зелені, «Альтернатива для Німеччини» (AfD) та Ліві (Die Linke).

Загалом, вплив популістських партій, які симпатизують Росії, в Німеччині зростає. З середини 2023 року AfD, яку всі інші партії уникають під

час формування коаліції, посідає друге місце в опитуваннях громадської думки після ХДС/ХСС. Підтримка AfD зросла з трохи менше ніж 11 відсотків у січні 2022 року до понад 22 відсотків на початку січня 2024 року. Однак після кількох руйнівних скандалів партія втратила позиції в опитуванні майже до 18 відсотків, але залишилася попереду СДПН, яка посіла третє місце. Нова ліва популістська та антивоєнна партія BSW (відокремила від Die Linke) отримала близько 8 відсотків підтримки в останніх опитуваннях [37].

Партія «Альтернатива для Німеччини» ледь не перемогла на виборах у землі Бранденбург. Це третій сильний результат партії поспіль після того, як вона посіла перше місце на землях на виборах у Тюрінгії та майже друге місце в Саксонії. Разом з кількістю тих, хто підтримує «Альянс Сахра Вагенкнехт» (BSW), приблизно третина німців - і набагато більше у східній Німеччині - підтримує популістські партії, які войовничо виступають проти міграції, ворожі до НАТО та мають намір припинити допомогу. на Україну.

Коли Володимир Зеленський виступав у Бундестазі в червні 2024 року, усі, крім чотирьох із 77 членів AfD, бойкотували його виступ. Політична позиція AfD і BSW у поєднанні зі звинуваченнями в тому, що багато членів AfD мають неоголошену програму, яка є ще більш екстремістською, означає, що традиційні партії Німеччини відмовляться йти в коаліцію з популістами - принаймні на національному рівні. Але зростання політичних крайнощів уже впливає на урядову політику. Рішення Німеччини запровадити прикордонний контроль зі своїми сусідами по ЄС відображає тривогу з приводу нелегальної міграції, якою скористалися популісти. Прихильники України стурбовані тим, що наступні коригування політики передбачатимуть пом'якшення підтримки Києва Німеччиною. Українська армія намагається стримати російські війська на сході країни, їй не вистачає боєприпасів і військ. Зменшення підтримки України Німеччиною та США могло б допомогти Росії виграти війну [40].

AfD і BSW певною мірою є євроскептиками і налаштовані на примирення з Росією. (43) AfD історично була політичною партією,

налаштованою проти ЄС та імміграції. Партія зазвичай найкраще працює у Східній Німеччині, де економічні невдоволення та комплекс меншовартості існують ще з часів холодної війни. Виступаючи від імені парламентської партії під час перших дебатів щодо вторгнення в березні 2022 року, депутат Матіас Моосдорф назвав війну «трагедією» і вимагав повернення Росії за стіл переговорів. Однак він також стверджував, що Russischstämmige («етнічні росіяни») в Україні переслідуються з 2014 року, змальовував перемогу Росії як неминучу, і закликав до компромісу шляхом переговорів, який передбачав проведення референдумів у Криму та на сході України. Він також заперечував необхідність санкцій проти Росії та військової допомоги Україні. У червні 2022 року AfD опублікувала позиційний документ, у якому засудила агресію Росії за порушення міжнародного права та закликала до припинення вогню та розгортання миротворчих сил під егідою ООН та Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). У тій самій заяві партія продовжила свою підтримку газопроводу Nord Stream 2, оскільки є важливим для «надійного, безпечного та дешевого енергопостачання». На той момент Росія вже скоротила пропускну спроможність Nord Stream 1 на 60%. До кінця літа AfD повернулася до більш жорсткої позиції та відкрито визнала, що сподівається отримати вигоду з широко поширених стурбованостей щодо енергетичної незахищеності та економічної нестабільності. Вони, однак, не зрушили вліво у фінансовій та економічній політиці, а скоріше вимагали повернення до «попереднього статусу», який служить головною структурою AfD [8].

Напередодні організації Російською Федерацією низки нелегітимних «референдумів» у вересні 2022 року на тимчасово окупованих територіях України, делегація, сформована з представників правопопулістської партії "Альтернатива для Німеччини" (AfD), здійснила візит до цих регіонів через територію РФ. До складу делегації входили Крістіан Блекс, а також депутати земельного парламенту Саксонії-Ангальт Ганс-Томас Тілшнайдер і Томас Вальд. У публічних заявах учасники візиту поєднували підтримку

проросійської позиції з критикою західних медіа, що відповідає усталеному стилю російської пропагандистської риторики. Дана поїздка викликала внутрішньопартійний конфлікт: Федеральний виконавчий комітет AfD на чолі зі співголовами Тіно Хрупаллою та Аліс Вайдель дистанціювався від візиту та вимагав його пояснення. Земельна фракція партії в Північному Рейні-Вестфалії також не погодила участі своїх представників у цьому заході, вимагала його негайного припинення й пригрозила дисциплінарними наслідками. Попри це, осередок AfD у Саксонії-Ангальт, як повідомляється, навіть профінансував авіапереліт учасників. Остаточна відмова від візиту сталася лише під тиском суспільного резонансу та критики з боку центрального керівництва партії [25].

Політичні позиції лідерів AfD, зокрема Хрупалли і Вайдель, демонструють явні проросійські нахили: останні неодноразово виступали з ініціативами щодо відкриття газопроводу «Північний потік-2» та скасування санкцій проти РФ. У телевізійному ефірі програми Maischberger (ARD) Вайдель, зокрема, заявила, що президент РФ Володимир Путін не є диктатором чи масовим убивцею. Такі дії та висловлювання не є поодинокими. Наприклад, депутат Гуннар Ліндеманн, Андреас Кальбіц та Стефан Койтер також брали участь у різних поїздках до Росії та Нагірного Карабаху, позиціонуючи себе як "міжнародні спостерігачі". Койтер, навіть після початку повномасштабної війни, взяв участь у російській конференції, де піддав критиці німецькі медіа, звинувативши їх у "пропаганді", та виступив проти санкційної політики ЄС щодо РФ. Таким чином, можна констатувати існування в межах AfD окремих груп, орієнтованих на підтримку російського наративу, що створює ризики для внутрішньополітичної стабільності та посилює інформаційні впливи з боку авторитарних режимів на демократичні інститути Німеччини [25].

У жовтні 2022 року співголова AfD Еліс Вайдель заявила, що «головним програвшим» конфлікту є «ні Росія, ні Україна, а Німеччина», яку вона назвала

жертвою «економічної війни». У тому ж інтерв'ю вона засудила Захід за «рефлекторну підтримку максималістських вимог України», відкинула будь-яку форму участі Німеччини та закликала уряд зосередитися на відновленні постачання російського природного газу для захисту економіки Німеччини. Через шість тижнів співголова Wiedel, Тіно Хрупалла, подвоїв цю позицію в неоднозначній заяві, в якій він заявив, що «американські президенти також були військовими злочинцями», водночас відмовляючись назвати Путіна військовим злочинцем, «оскільки я не в позицію судити про його дії» [8].

Крайня ліва Die Linke (яка є спадкоємцем Соціалістичної державної партії в НДР), зазвичай виступала за розпуск НАТО, часто займала проросійську позицію та дуже підозріло ставилася до Сполучених Штатів, ЄС та апарату безпеки Німеччини. Однак звірства Росії проти українських мирних жителів виявилися занадто великими для більшості членів die Linke. Її парламентська фракція засудила напад Росії як порушення міжнародного права, зображувала Україну як жертву боротьби за владу між Заходом і Росією та закликала західні країни очолити деескалацію. Найвидатніший і найсуперечливіший член Die Linke, Сахра Вагенкнехт, зайняла більш чітку проросійську позицію. У жовтні 2023 року вона створила BSW [8].

Позиції BSW включають обмеження імміграції, антиглобалізм, опозицію до зеленої політики, припинення військової допомоги Україні та врегулювання російського вторгнення в Україну шляхом переговорів. Партія також виступає проти економічних санкцій, запроваджених проти Росії у відповідь на російське вторгнення в Україну, військового альянсу НАТО, заявляючи, що він «сприяє глобальній нестабільності», створюючи «відчуття загрози». Окрім цього, партія виступає проти екологічної політики чинної коаліції, яка включає поступову відмову від транспортних засобів із двигунами внутрішнього згоряння та перехід до відновлюваних джерел енергії [10].

Посилення позицій крайніх правих та карйніх лівих в Німеччині можна частково пояснити значними політичними та економічними потрясіннями, які переживає країна внаслідок війни в Україні та реакції Німеччини на неї. Війна в Україні сприяє зростанню інфляції. Більше того, економічна нестабільність доповнюється шукачами притулку, які намагаються дістатися до Європи з різних частин світу, включаючи Південну Азію, Близький Схід і Африку. На початку 2023 року кількість прохань про притулок у Німеччині зросла на 78%. І ця цифра ще не включає понад мільйон українців, які в'їхали до Німеччини після російського вторгнення. Поєднання цих двох факторів є ідеальним рецептом для роздмухування популістських настроїв, оскільки багато німців звинувачують статус-кво у своїй уявній незахищеності [8].

Зростання популярності AfD також свідчить про те, що зростаючий відсоток населення вважає, що санкції проти російської енергетики завдають шкоди економічним інтересам Німеччини. Підтримка AfD додатково пояснюється небажанням надсилати зброю в Україну, оскільки партія відома своєю критикою підтримки країни з боку уряду [8].

Підтримка постачання танків була найвищою серед прихильників нової войовничої Партії зелених Німеччини – 61 відсоток схвалили поставку. Війна в Україні змусила Зелених відійти від своїх пацифістських коренів і стати найбільш агресивною партією в коаліційному уряді Шольца. Однак загалом опитування показало, що лише 46 відсотків німців підтримали їх відправку, демонструючи розбіжність громадськості в питанні відправки важкого озброєння в Україну, що зрозуміло, враховуючи прихильність країни пацифізму після Другої світової війни [8].

Згідно зі звітом Allensbach Security Report 2024 року, 76% респондентів на сході країни побоюються, що Німеччина може бути втягнута у військовий конфлікт, у порівнянні з 44% на заході. У липневому опитуванні соціологічної компанії Infratest dimap 36% респондентів по всій країні сказали, що поставки

зброї в Україну зайшли «надто далеко». На сході цей показник становив 50% [21].

Трипартійна коаліція на чолі з канцлером Шольцем (який обіймав посаду міністра фінансів при колишній канцлерці Ангелі Меркель) не змогла спроєктувати відчуття мети, частково відображаючи розбіжність пріоритетів трьох партнерів по коаліції. До 1 серпня 2023 року загальна підтримка трьох коаліційних партій впала до 30,5 відсотка з 53,3 відсотка в січні 2022 року. СДПН склала 14,9 відсотка, Зелені – 10,8 відсотка, а ВДП – 4,8 відсотка. ХДС/ХСС зміцнив своє перше місце в опитуваннях, підтримуючи трохи більше 32 відсотків на кінець 2023 року, порівняно з 23,3 відсотками в січні 2022 року. До 1 серпня 2024 року їх підтримка становила 30,5 відсотка — рівень підтримки тобто, за історичними мірками, низький для ХДС/ХСС [37].

16 грудня 2024 року парламент виніс вотум недовіри уряду Олафа Шольца. 27 грудня Федеральний президент Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр на прохання канцлера Олаф Шольца розпустив 20-й склад Бундестагу і призначив дострокові парламентські вибори на 23 лютого 2025 року. Треба зазначити, що явка виборців сягнула у 2025 році 82,5 відсотка. Під час виборів у 2021 році вона була нижчою — 76,4 відсотка.

Результати позачергових виборів засвідчили переорієнтацію електоральних преференцій громадян країни. Перемогу здобув консервативний альянс Християнсько-демократичного та Християнсько-соціального союзів (ХДС/ХСС), очолюваний Фрідріхом Мерцем, із результатом 28,5% голосів, що дало йому 208 депутатських мандатів у Бундестазі. На другому місці опинилася правопопулістська "Альтернатива для Німеччини" (AfD), яка отримала 20,8% голосів (151 мандат). Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН), яка до того очолювала уряд під проводом Олафа Шольца, посіла третє місце із 16,4% (121 мандат). Партія "Зелені" здобула 11,6% (85 місць), тоді як "Ліва партія" — 8,8% (64 мандати).

(52)

Потенційна коаліційна більшість за участю ХДС/ХСС, СДПН та "Зелених" дозволяє очікувати збереження, а можливо — і посилення, підтримки України у її протистоянні з Російською Федерацією. Фрідріх Мерц неодноразово висловлювався за необхідність збільшення обсягів військової та фінансової допомоги Україні, а також за активізацію трансатлантичної співпраці. Попри другий результат AfD, яка відома проросійськими наративами, провідні демократичні сили Німеччини публічно виключили можливість її включення до урядової коаліції. Таким чином, політична ізоляція AfD мінімізує ризики зміни курсу зовнішньої політики країни щодо України [1].

Одним із чинників, що опосередковано вплинув на перебіг виборчої кампанії до Бундестагу, стали резонансні висловлювання представників новообраної адміністрації президента США Дональда Трампа. Зокрема, критичні заяви щодо політики Європейського Союзу та Федеративної Республіки Німеччина, а також пряма публічна підтримка правопопулістської партії "Альтернатива для Німеччини" (AfD), мали помітний медійний і соціально-політичний резонанс. Особливо значущим був політичний жест американського підприємця та мільярдера Ілона Маска - наближеного до адміністрації Трампа, - який відкрито закликав голосувати за AfD. Після відповідної заяви рейтинги партії демонстрували статистично помітне зростання, що свідчить про можливий вплив зовнішнього чинника на електоральні вподобання в окремих соціальних групах. Такі дії з боку впливових осіб США викликали критику з боку провідних німецьких партій, які розцінили подібні висловлювання як недопустиме втручання у внутрішні політичні процеси суверенної держави. Наприкінці виборчої кампанії додатковим фактором політизації стала ініціатива Дональда Трампа щодо можливості проведення прямих переговорів із президентом Російської Федерації Володимиром Путіним з приводу припинення війни проти України. Ця пропозиція викликала занепокоєння серед європейських політичних еліт,

оскільки в ній була відсутня участь безпосередніх сторін конфлікту — України та Європейського Союзу [1].

У відповідь на ці події лідер ХДС/ХСС Фрідріх Мерц чітко окреслив свою позицію, заявивши про сподівання на конструктивну роль Конгресу США в підтримці України та наголосивши на пріоритетності єдності Європи та розвитку оборонно-промислового комплексу ЄС. Водночас, він підкреслив, що будь-які рішення щодо майбутнього України мають ухвалюватися виключно за участі української сторони, а не "через голови українців". Результати німецьких виборів мають стратегічне значення для Європейського Союзу та безпекового середовища в Центрально-Східній Європі. Збереження чіткої проукраїнської позиції Берліна посилить загальноєвропейський фронт протидії російській агресії. Водночас, зростання популярності праворадикальних сил є симптомом глибших соціально-економічних і культурних зрушень у європейських суспільствах, що потребують подальшого академічного осмислення [1].

Російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році та загострилася у 2022 році, суттєво вплинула на політичну динаміку та електоральні процеси в Федеративній Республіці Німеччина. Зростання безпекових викликів, енергетична криза та загальна нестабільність стали факторами, що трансформували виборчі преференції населення та політичні дискурси. Війна в Україні актуалізувала теми зовнішньої політики та оборони, які традиційно відігравали другорядну роль у німецьких виборчих кампаніях. Зокрема, зросла підтримка партій, що демонструють чітку проєвропейську та проукраїнську позицію, зокрема ХДС/ХСС та "Зелених", які наполягали на посиленні обороноздатності ЄС і підтримці України.

Водночас, відбулася мобілізація електорату правопопулістських сил, зокрема AfD, які експлуатували тематику економічних наслідків війни (інфляція, ціни на енергоносії) та просували ізоляціоністські, а в окремих випадках – проросійські наративи. Це свідчить про політизацію питання війни

в Україні та його використання як інструмента внутрішньої агітації. Поляризація суспільства та посилення політичного радикалізму стали побічним ефектом війни, що виявилось у послабленні підтримки традиційних партій (СДПН, ВДП) на користь політичних сил, що обіцяють радикальні рішення у сфері безпеки, міграції чи енергетичної політики. Міграційна криза, спричинена війною, також стала електорально значущим чинником. Притік українських біженців сприяв активізації як солідаристських ініціатив, так і ксенофобських реакцій з боку окремих політичних сил, що використали цю ситуацію для зміцнення своїх позицій на виборах.

Таким чином, війна Росії проти України перетворилася на важливий каталізатор внутрішньополітичних змін у Німеччині, вплинувши як на зміст передвиборчих кампаній, так і на структуру електоральної підтримки партій, що свідчить про глибоку взаємозалежність зовнішньої політики та внутрішньої політичної динаміки демократичних держав.

Висновки до Розділу 2

Початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року став точкою безповоротного розриву в німецько-російських відносинах, які до того мали характер стриманого, але багаторівневого партнерства. Події 2022 року зумовили докорінну переоцінку зовнішньої політики ФРН щодо РФ. Німеччина, як один із ключових гравців Європейського Союзу, оперативно приєдналася до режиму багаторівневих санкцій, спрямованих проти політичного керівництва, фінансового сектору та оборонної промисловості РФ. Це засвідчило нову якість політичної рішучості Берліна в умовах системної кризи європейської безпеки.

Енергетичний розрив між країнами став однією з найбільш помітних економічних трансформацій, адже Німеччина фактично ліквідувала свою

залежність від російських енергоносіїв, зокрема газу, протягом рекордно короткого терміну. Це зумовило переформатування зовнішньоекономічних зв'язків та прискорення процесів енергетичної трансформації. Федеральний уряд Німеччини ініціював переосмислення стратегічних підходів у сфері безпеки, оборони та європейської солідарності, що отримало концептуальне оформлення у вигляді політики *Zeitenwende*. Це означало розширення військової допомоги Україні, зростання оборонних витрат і відновлення ролі Німеччини як геополітичного актора. Політична взаємодія між ФРН і РФ була майже повністю заморожена, дипломатичні контакти зведені до мінімального функціонального рівня, а публічна риторика німецького керівництва різко змінилася в бік прямої критики російського режиму як загрози міжнародному правопорядку.

Узагальнюючи, можна констатувати, що після лютого 2022 року німецько-російські відносини зазнали системного і, ймовірно, довготривалого демонтажу, основні параметри якого формуються в межах нової європейської безпекової парадигми, що виключає Росію як партнера і трактує її як головний дестабілізаційний чинник у регіоні.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження війни в Україні як фактору розвитку німецько-російських відносин ми дійшли наступних висновків:

1. Ostpolitik в історичній ретроспективі постає як стратегія, що спочатку сприяла стабілізації відносин між Заходом і Сходом, проте в довгостроковій перспективі виявила неспроможність стримувати агресивну поведінку авторитарного партнера. Започаткована канцлером Віллі Брандтом у 1970-х роках, вона стала поворотним моментом у західнонімецькій зовнішній політиці. Основною метою цієї стратегії було послаблення напруги у Східній Європі через налагодження діалогу, визнання існуючих кордонів, нормалізацію дипломатичних відносин та розвиток економічного співробітництва. Після розпаду СРСР Ostpolitik трансформувалася у нову форму, Німеччина зосередила увагу на посиленні економічної взаємозалежності з Росією, зокрема через енергетичне партнерство. Цей підхід довгий час сприймався як ефективний інструмент забезпечення стабільності на континенті та запобігання конфліктам. Росія, у свою чергу, розглядалася не лише як торговельний партнер, а й як потенційний стратегічний союзник у побудові європейського безпекового простору.

Ostpolitik демонструвала характерний прагматизм: упродовж десятиліть уряди Німеччини, незалежно від партійної належності, підтримували діалог із Росією навіть на тлі порушень міжнародного права або авторитарного дрейфу. Це проявлялося у спробах зберегти економічне співробітництво під час російсько-грузинської війни (2008), анексії Криму та конфлікту на Донбасі (2014). Однак повномасштабне російське вторгнення у 2022 року продемонструвало обмеженість і вразливість Ostpolitik як інструменту впливу на зовнішньополітичну поведінку Росії.

2. Після анексії Криму та початку російського вторгнення на сході України у 2014 року Німеччина, як один із провідних учасників Європейського Союзу, виступила ініціатором санкційної політики щодо Росії та підтримала узгоджену позицію Заходу стосовно порушення міжнародного права. Водночас, попри офіційну критику дій Кремля, уряд ФРН не пішов на радикальне згортання економічної взаємодії, особливо у сфері енергетики. Характерною рисою німецької зовнішньої політики у цей період стала подвійність. З одного боку, Німеччина відігравала активну роль у врегулюванні конфлікту, зокрема як учасник нормандського формату, ініціюючи дипломатичні зусилля для деескалації. З іншого боку, спостерігалось прагнення зберегти економічне співробітництво з Росією, особливо в контексті реалізації проєкту «Північний потік – 2», який попри численні застереження партнерів, залишався пріоритетом для офіційного Берліна до 2021 року. Однак упродовж 2014–2022 років спостерігалася поступова еволюція позиції Німеччини: від м'якої реакції на анексію Криму до поступового посилення критики Росії у зв'язку з подіями на Донбасі, використанням гібридної зброї, політичними репресіями тощо. Ці фактори поступово підживляли довіру до Росії як до партнера, проте до 2022 року політика ФРН залишалася обережною та стриманою.

3. Російське повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року остаточно зруйнувало попередні формати двосторонньої взаємодії. У результаті аналізу трансформаційних процесів, що відбулися у німецько-російських відносинах у період 2022–2025 років, було встановлено глибоку системну зміну не лише політичної риторики, а й концептуальних основ зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччина щодо Російської Федерації. Було переглянуто усталені підходи, що раніше базувалися на принципах взаємозалежності, діалогу та економічної інтеграції. Відмова Німеччини від проєкту «Північний потік – 2» та припинення імпорту російських енергоресурсів стали символом радикальної зміни курсу.

Німеччина перейшла до активної політики ізоляції Російської Федерації на міжнародній арені, підтримуючи та ініціюючи розширення санкцій Європейського Союзу. Суттєво посилилася дипломатична, економічна та військова підтримка України з боку Німеччини, що включала постачання важкого озброєння, навчання українських військових та фінансування оборонних потреб. Уперше з часів Другої світової війни ФРН почала формувати нову концепцію оборонної автономії, що було офіційно закріплено у концепції *Zeitenwende*, оголошеній канцлером Олафом Шольцом.

Трансформація німецько-російських відносин супроводжувалася інституційною перебудовою зовнішньополітичної доктрини Німеччини. Відбулося посилення співпраці з НАТО, перегляд оборонного бюджету та відмова від нейтральних або "примирливих" підходів до авторитарних держав. Ці зміни відображають перехід Німеччини до ролі активного геополітичного гравця, з акцентом на захист європейських цінностей, безпеки та демократичного порядку. Політика стосовно Росії з боку ФРН стала жорсткішою й послідовнішою у риториці та практичних діях. Відбулося згорання міжурядових контактів, призупинення культурних, академічних і міжлюдських програм співпраці. Росія втратила статус партнера та була чітко окреслена як джерело загрози європейській стабільності.

4. Російсько-українська війна також вплинула на електоральні процеси в ФРН. Німеччина стала потужним каталізатором мобілізації політичних еліт навколо підтримки єдиної європейської безпекової політики. Провідні партії Німеччини - СДПН, ХДС/ХСС, «Зелені» та Вільна демократична партія - у переважній більшості виступили за надання допомоги Україні, підтримку санкційної політики проти Росії та реформування оборонної стратегії Німеччини. Зросла політична суб'єктність «Зелених», які, попри свою історичну пацифістську платформу, виступили за рішучу підтримку України та за переозброєння Бундесверу. Все вище зазначене консолідувало центр політичного спектру й водночас активізувало критику з боку маргінальних і

популістських сил, таких як праворадикальні «Альтернатива для Німеччини» та ліворадикальні Ліва партія (Die Linke) та BSW, на чолі з Сахрою Вагенкнехт, що відкололася від Лівой партії у 2023 році. Особливого успіху досягла правопопулістська партія «Альтернатива для Німеччини» (AfD), яка використовує антивоєнну риторику, скептицизм щодо постачання зброї Україні, а також соціальні наслідки енергетичної кризи, спричиненої санкціями проти Росії. AfD успішно мобілізує протестні електоральні настрої, особливо у східних регіонах Німеччини, де традиційно фіксується нижчий рівень підтримки української тематики.

Війна в Україні суттєво вплинула на електоральні процеси в Німеччині, спричинивши як посилення політичної єдності в центрі, так і радикалізацію на флангах. Вона також сприяла зміщенню політичних пріоритетів громадян, формуванню нових електоральних коаліцій і трансформації ідеологічних позицій окремих партій, що свідчить про глибокі структурні зміни в політичному житті ФРН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вибори в Німеччині. Який розклад сил і чого чекати Україні від уряду Мерца. 24.02.2025. URL: <https://texty.org.ua/fragments/114527/vybory-v-nimechchyni-yakyj-rozklad-syl-i-choho-chekaty-ukrayini-vid-uryadu-merca/> (дата звернення: 24 квітня 2025)
2. Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4 (дата звернення: 24 квітня 2025)
3. Протокол по итогам консультаций Трехсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П. Порошенко и инициатив Президента России В. Путина. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf> (дата звернення: 24 квітня 2025)
4. Сіахаміс Г. Нова німецька «Східна політика» знаходить способи взаємодії з Росією. 25.02.2016. URL: <https://www.egmontinstitute.be/germany-ostpolitiek/> (дата звернення: 24 квітня 2025)
5. AfD für Spaltung des Landes. Frankfurter Allgemeine. 04.04.2014. URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/afd-fuer-spaltung-der-ukraine-12888098.html> (дата звернення: 24 квітня 2025)

6. Angela Merkel Says She Is ‘Pained’ by Russian Hacking. *BBC News*. 13 May 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-52650756>. (дата звернення: 24 квітня 2025)
7. Arzheimer K. The AfD: Finally a successful right-wing populist Eurosceptic party for Germany? *West European Politics*. 2015. №38(3). Pp. 535–56. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1004230>
8. Arzheimer K. To Russia with love? German populist actors’ positions vis-a-vis the Kremlin. *European Center for Populism Studies (ECPS)*. 8 March 2023. Brussels. <https://doi.org/10.55271/rp0020>
9. Bennhold K., Solomon E. Shadowy arm of a German state helped Russia finish Nord Stream 2. *The New York Times*. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/12/02/world/europe/germany-russia-nord-stream-pipeline.html> (дата звернення: 24 квітня 2025)
10. Bündnis Sahra Wagenknecht – Vernunft und Gerechtigkeit, BSW. Офіційний сайт. URL: <https://bsw-vg.de/> (дата звернення: 24 квітня 2025)
11. Burchard H. Von Der. Merkel Blames Russia for ‘Outrageous’ Cyberattack on German Parliament. *Politico*. 13 May 2020. URL: <https://www.politico.eu/article/merkel-blames-russia-for-outrageous-cyber-attack-on-german-parliament/>. (дата звернення: 24 квітня 2025)
12. Delcker J. Russian Disinformation Looms Large over German Winter. *DW*. 12 September 2022. URL: <https://www.dw.com/en/russian-disinformation-threat-looms-large-over-cold-german-winter/a-63096336>. (дата звернення: 24 квітня 2025)
13. Drozdov A. European Union Imposes Partial Ban on Russian Oil. *CSIS*. 08 June 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/european-union-imposes-partial-ban-russian-oil>. (дата звернення: 24 квітня 2025)
14. Eberle J., Handl V. The 2021 Federal Election and Its Implications for Russian/German Relations. 15 December 2023. URL:

https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-38930-6_13 (дата звернення: 24 квітня 2025)

15. EU Sanctions Against Russia Explained. *Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/#individual> (дата звернення: 24 квітня 2025)

16. Fact Sheet: United States, G7 and EU Impose Severe and Immediate Cost on Russia. *The White House*. 06 April 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/04/06/fact-sheet-united-states-g7-and-eu-impose-severe-and-immediate-costs-on-russia/> (дата звернення: 24 квітня 2025)

17. German Imports from Russia Down Over 90% in War's 1st Year. *Associated Press*. 13 April 2023. URL: <https://apnews.com/article/germany-russia-trade-economy-sanctions-gas-energy-378b061e50829fb37591db4a475e536c>. (дата звернення: 24 квітня 2025)

18. Germany resists EU ban on Russian gas as bloc prepares new Sanctions. *Reuters*. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/germany-moving-step-by-step-toward-russian-energy-embargo-habeck-2022-04-04/> (дата звернення: 24 квітня 2025)

19. Gotz R. Germany and Russia – strategic partners. 2007. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.swp-berlin.org/publications/products/fachpublikationen/Strategic_Partners_ks.pdf (дата звернення: 24 квітня 2025)

20. Hamzaoglu H. Post-Cold War Russian-German Relations: The New Balance of Powers in Europe? 2022. Volume 6. Number 12. Pp.223 – 233. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2518192> (дата звернення: 24 квітня 2025)

21. Hasselbach Ch. German support for Ukraine under pressure from populists. *DW*. 09.07.2024. URL: <https://www.dw.com/en/german-support-for-ukraine-under-pressure-from-populists/a-70138863> (дата звернення: 24 квітня 2025)

22. Holm K. Der Westen hat Russland betrogen. 27.03.2014. URL: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/medien/faz-net-fruehkritik/tv-kritik-anne-will-der-westen-hat-russland-betrogen-12866221.html> (дата звернення: 24 квітня 2025)

23. In a Major Shift, Germany Will Send Weapons to Ukraine. *Associated Press*. 26 February 2022. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-vladimir-putin-business-economy-olaf-scholz-7c992cb1668842279b890c5d81c54f6a> (дата звернення: 24 квітня 2025)

24. Jennerjahn M. Sachsen als Entstehungsort der völkisch-rassistischen Bewegung PEGIDA. *Strategien der extremen Rechten: Hintergründe–analysen–antworten*. 2016. Pp. 533–558. https://doi.org/10.1007/978-3-658-01984-6_23

25. Joswig G. Reiserücktritt bei der AfD. *Taz*. 21 September 2022. URL: <https://taz.de/AfD-Abgeordnete-in-Russland/!5883129/> (дата звернення: 24 квітня 2025)

26. Kapp C. L., Fix L. German, French, and Polish Perspectives on the War in Ukraine. 27 December 2023. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-44584-2_19 (дата звернення: 24 квітня 2025)

27. Koval I. How Russian Fake News Paints ‘the Germans. *DW*. 22 January 2023. URL: <https://www.dw.com/en/how-russian-fake-news-paints-the-germans/a-64394917>. (дата звернення: 24 квітня 2025)

28. Krauss C. Europe’s Russian Oil Ban Could Overhaul Global Energy Market. *The New York Times*. 01 June 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/06/01/business/energy-environment/europe-russia-oil-global-energy.html> (дата звернення: 24 квітня 2025)

29. Liu E. German-Russian Relations: A History and the Way Ahead. URL: <https://sites.bu.edu/pardeeatlas/advancing-human-progress-initiative/german-russian-relations-a-history-and-the-way-ahead/> (дата звернення: 24 квітня 2025)
30. Loftus S. Rise in German far-right reflects growing sentiment against Ukraine war. 13.07.2023. URL: <https://responsiblestatecraft.org/2023/07/13/rise-in-german-far-right-reflects-growing-sentiment-against-ukraine-war/> (дата звернення: 24 квітня 2025)
31. McHugh D. Germany's Chancellor Suspends Nord Stream 2 Amid Ukraine Tensions, But What Is It? PBS. 22 February 2022. URL: <https://www.pbs.org/newshour/world/germanys-chancellor-suspends-nord-stream-2-amid-ukraine-tensions-but-what-is-it>. (дата звернення: 24 квітня 2025)
32. Meister St. A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine. 29.11.2022. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2022/11/a-paradigm-shift-eu-russia-relations-after-the-war-in-ukraine?lang=en¢er=europe> (дата звернення: 24 квітня 2025)
33. Mißfelder P. Russland ernst nehmen. URL: <http://de.theeuropean.eu/philipp-missfelder--2/8121-deutschlands-rolle-auf-der-krim--2> (дата звернення: 24 квітня 2025)
34. O'Neal M. The Risks to Germany and Europe of a Prolonged War in Ukraine. 07.10.2024. URL: <https://quincyinst.org/research/the-risks-to-germany-and-europe-of-a-prolonged-war-in-ukraine/#post-authors> (дата звернення: 24 квітня 2025)
35. Patton D. The Ukraine War as a Driver of Intraparty Conflict. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644008.2024.2326466> (дата звернення: 24 квітня 2025)
36. Pleines H. Der deutsch-russische Erdgashandel. Die Ursachen der aktuellen Spannungen. *Russland-Analysen*. 2021. № 410. Pp. 2–8. <https://doi.org/10.31205/RA.410.01>

37. Pollytix German Election Polling Trend. *Pollytix Strategic Research*. URL: <https://pollytix.eu/pollytix-german-election-trend/> (дата звернення: 24 квітня 2025)

38. Popławski K., Kwiatkowska A. The German reaction to the Russian-Ukrainian conflict – shock and disbelief. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-04-03/german-reaction-to-russian-ukrainian-conflict-shock-and> (дата звернення: 24 квітня 2025)

39. Russia and Germany: From Estranged Partners to Good Neighbors. Carnegie russia eurasia center. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2018/05/russia-and-germany-from-estranged-partners-to-good-neighbors?lang=en¢er=russia-eurasia> (дата звернення: 24 квітня 2025)

40. Sablina L. “We Should Stop the Islamisation of Europe!”: Islamophobia and Right-Wing Radicalism of the Russian-Speaking Internet Users in Germany. *Nationalities Papers*. 2021. №49(2). Pp. 361–374. <https://doi.org/10.1017/nps.2019.76>

41. Schauble W. Russland hat mehr zu verlieren. Handelsblatt. 27 March 2014. URL: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2014-03/merkel-wirtschaftssanktionen-russland-obama> (дата звернення: 24 квітня 2025)

42. Stöber S. Wahlbeobachtung auf Bestellung. Tagesschau. 19.09.2021. URL: <https://www.tagesschau.de/investigativ/kontraste/russland-demokratie-wahlbeobachtung-101.html> (дата звернення: 24 квітня 2025)

43. Tam H. Some Farmers in Europe Are Shutting Operations and Reducing Production Because of the Energy Crunch, Adding to the Global Food Crisis. *Insider*. 08 September 2022. URL: <https://www.businessinsider.com/food-energy-gas-crisis-europe-farmers-shut-operations-reduce-production-2022-9>. (дата звернення: 24 квітня 2025)

44. To Russia with love? German populist actors’ positions vis-a-vis the Kremlin. 04.03.2023. URL: <https://www.populismstudies.org/to-russia-with-love-german-populist-actors-positions-vis-a-vis-the-kremlin/> (дата звернення: 24 квітня 2025)